

Всесвітня історія

УДК 94(437.3)«14/15»:2-854:272-732.2(456.31)

DOI <https://doi.org/10.26661/zhv-2022-7-59-33>

БОРОТЬБА З СЕКТАНТСЬКИМ РУХОМ У ЧЕСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРИМИРЕННЯ З РИМСЬКОЮ КУРІЄЮ (КІН. XV – ПЕРША ЧВЕРТЬ XVI ст.)

Я. Я. Андрусяк

Вищий державний навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

yaroslav.andrusyak@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7021-3402>

Ключові слова: секта, католики, чашники, утраквісти, «Община чеських братів», пікарти, суперечки, релігія, Владислав II Ягеллон, Папа Римський.

Укладене Кутногірське релігійне перемир'я 1485 р. стосувалося лише католиків і чашників, щодо інших релігійних громад, то вони залишалися поза законом і мали статус сект в Чеському королівстві. На кінець XV ст. склалися передумови для поширення сектантського руху та боротьби з нею з боку католиків і чашників. Дане протистояння слід розглядати в контексті іншого питання, а саме примирення з Римською курією, тобто визнання Папою Римським утраквістичної церкви та компактатів. Лише поширення реформаційних ідей призвели до тимчасового відновлення дії компактатів та визнання (де факто) чашницької церкви.

На кінець XV ст. активно розгорнула свою діяльність «Община (громада) чеських братів», до лав якої почали вступати не лише селяни, але й шляхта. Після розколу братчиків виникли дві течії: Мала (консервативна) і Велика (прогресивна). Так звані «амосовці», залишалися у меншості і проіснували аж до середини XVI ст. Окрім них, діяла секта пікартів, а на кінець XV ст., виникла нова секта, так звані Мікулашенці або Власеніці. За правління династії Ягеллонів становище сект погіршилося і вони існували напівлегально, зазнавали репресій, а їх чисельність зменшилася.

THE STRUGGLE WITH THE SECTARIAN MOVEMENT IN THE CZECH KINGDOM THROUGH THE PRISM OF RECONCILIATION WITH THE ROMAN CURIA (THE END OF THE 15th– THE FIRST QUARTER OF THE 16th CENTURY)

Ya. Ya. Andrusyak

State higher educational institution «Uzhhorod National University»

Key words: sects, Catholics, Calixtines, Utraquists, «The unity of Bohemia brothers», Picarts, disputes, religion, Vladislav II Jagiellon, Pope of Rome.

The concluded religious truce of Kutna Hora in 1485 concerned only Catholics and Calixtines, as for other religious communities, they remained outside the law and had the status of sects in the Czech kingdom. At the end of the 15th century prerequisites were created for the spread of the sectarian movement and the struggle against it by Catholics and Calixtines. This confrontation should be considered in the context of another issue, namely reconciliation with the Roman Curia, that is, the recognition by the Pope of the Utraquist Church and the compacts. Only the spread of reformation ideas led to the temporary restoration of the compacts and recognition (de facto) of the Utraquist Church.

At the end of the 15th century «The unity of Bohemia brothers» actively expanded its activities, and not only peasants, but also the nobility began to join its ranks. After the split of the brothers, two branches appeared: Small branch (conservative) and Big one (progressive). The so-called «Amosovtsi» remained in the minority and existed until the middle of the 16th century. In addition to them, the Pichart sect was active, and at the end of the 15th century, a new sect arose, the so-called Mikulashentsi or Vlasenitski. During the reign of the Jagiellonian dynasty, the situation of the sects got worse, they existed semi-legally, they were repressed and their number decreased.

Постановка проблеми. У середині XV ст. в Чеському королівстві домінували дві релігійні течії: католики та утраквісти (чашники). Відміна у 1462 р. Папою Римським (Пій II) дії Празьких компактатів призвела до нового протистояння між католиками і чашниками за правління династії Ягеллонів (1471-1526 рр). Ситуацію ускладнювала поява радикальної чашницької течії та поширення сектантського і реформаційного рухів.

Зауважимо, релігійні суперечки були тісно пов'язані з політичними проблемами і мали вплив на діяльність вищої шляхти та станово-представницьких органів влади. Як наслідок у 1485 р. було укладено Кутногірське релігійне перемир'я між католиками та чашниками строком на тридцять один рік. Відмітимо, що в 1512 р. його перезатвердили на «вічні часи». Насправді угода діяла до 1567 р., коли компактати були зрушені Максиміліаном II Габсбургом та розпочалося формування Чеської конфесії (1575 р.). Релігійна угода стосувалася лише католиків і чашників, щодо інших релігійних громад, то вони залишалися поза законом і мали статус сект в Чеському королівстві¹.

Аналіз джерел та публікацій за темою. У чеській історичній науці окремі аспекти питань окресленої проблематики розглядаються в узагальнюючих працях: Ф. Палацького (Palacký), В. Томака (Tomek), Й. Мацека (Macek), В. Чехури (Čechura), Я. Голла (Goll), А. Р. Ржічара (Říčan), В. Махачкової (Macháčková) та інших.

Історії чеських земель за правління династії Ягеллонів (1471–1526) присвячений V том (16–18 розділи) праці Франтішка Палацького (1798–1876)². Автор торкається окремих питань пов'язаних з суперечками між католиками та утраквістами. Зауважимо, що вся праця базу-

ється на архівних документах. Викладені факти Ф. Палацький підтверджує цитатами з документів, листів, указів.

Ґрунтовний матеріал містить праця Вацлава-Владивоя Томака (1818–1905). В 1868 р. праця вийшла російською мовою³. У розділі VI «Від коронації Сигізмунда до загибелі Людовіка при Могачі» автор торкається питань пов'язаних з церковно-релігійними відносинами.

Не менш вагомою є праця Й. Мацека «Віра і релігія Ягеллонської доби»⁴. Автор розглядає релігійні, культурні та соціальні передумови функціонування двох релігійних течій (католиків й утраквістів). Релігійна історія в інтерпретації Й. Мацека подається в контексті політичних конфліктів, релігійної літератури, університетських інтелектуальних дебатів, міжконфесійної толерантності.

Найсучаснішим дослідженням історії земель Чеської корони за правління династії Ягеллонів є монографія історика Ярослава Чехури⁵. Окремі аспекти релігійної проблематики учений розкриває у підрозділі «Ягеллонці на чеському троні».

Я. Голл (1846–1929) – засновник позитивістського напрямку в чеській історіографії, досліджував політичну та релігійну історію Чехії XIII–XV ст., насамперед питання реформації та діяльність «Общини чеських братів». Найбільш вагомі його праці присвячені П. Хельчицькому⁶. Досліджуючи умови виникнення «Общини чеських братів», він наголошував на значенні їх діяльності в житті чеського суспільства XV ст.

Історію «Громади чеських братів» продовжив розвивати у своїх дослідженнях Р. Ржічар⁷. Релі-

¹ Андрусак Я. Я. Протистояння між католиками та утраквістами у Чеському королівстві в період правління Владислава II Ягеллона (1471–1485 рр.) // Українці й народи Центрально-Східної Європи: культура та історична спадщина. Збірник наукових праць на пошану Михайла Тиводара / Упоряд. І. Ліхтей. Ужгород : Карпати, 2015. С. 102.

² Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Praha : L. Mazáč, 1930. Díl V. 578 s.

³ Томек В. История Чешского королевства / В. Яковлев. СПб : Издание книгопродавца С. В. Звонарева, 1868. 843 с.

⁴ Macek J. Víra a zbožnost jagellonského věku. Praha : Argo, 2001. 488 s.

⁵ Čechura J. České země v letech 1437–1526. Jagellonci na českém trůně 1471–1526. Praha: «Libri», 2012. Díl II. 423 s.

⁶ Goll J. Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder. Praha : Otto, 1882. 1/2. 156 s.

⁷ Říčan R. Dějiny Jednoty bratrské. Praha : Kalich, 1957. 518 s.; Říčan R. Jednota bratrská // Sborník k pětistému výročí založení. Praha : Kalich, 1956. S. 51–118.

гійним відносинам у добу Ягеллонів присвячена стаття В. Махачкової⁸. Названі дослідники розкривають основні аспекти формування релігійного життя в Чеському королівстві, аналізують такі питання, як суперництво між чашниками і католиками за права і свободи віросповідання, причини, хід і наслідки Кутногірського релігійного миру 1485 р., поширення реформаційних ідей тощо.

Відомим очільникам релігійних громад і сект присвячені студії А. Молнара⁹ та З. Соушека¹⁰.

В славістиці окремі факти релігійно-церковних відносин за доби правління династії Ягеллонів містять праці російських і радянських дослідників: «Історія Чехії» під редакцією В. Пічети¹¹, «Історія Чехословаччини»¹², монографія Л. Лаптевої¹³ та інші.

Щодо української історичної науки, то мало уваги приділено даній проблемі. Відзначимо статті Т. І. Волошин¹⁴ присвячені особливостям розвитку реформаційних течій та проникненню реформаційних ідей М. Лютера на землі Чеської корони. Таким чином, комплексні дослідження з окресленої нами проблеми в українській історіографії відсутні. Саме тому, *метою нашої наукової студії* є спроба висвітлити боротьбу з сектантським рухом у Чеському королівстві крізь призму примирення з Римською курією.

Джерельною основою для написання статті послужили документи релігійного характеру, опубліковані у збірниках «Архів Чеський» (Archiv Český) та «Акти чеських братів» (Akty Jednoty bratrské).

У IV і V томах «Архіву Чеського», виданих у 1846 та 1862 рр., вміщено розділи «Акти і рішення

з'їздів у Чеському королівстві». Тут знаходимо рішення Кутногірського з'їзду щодо свободи віросповідання та примирення католиків і чашників¹⁵.

Розробкою питання історії «Общини чеських братів» займався Ярослав Бідло (1868–1937), який опублікував архівні документи організації під назвою «Акти чеських братів». Збірник містить чотири окремі томи, видані протягом 1900–1930 рр.¹⁶.

Допоміжний матеріал міститься у «Хрестоматії з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя)» виданій під редакцією В. Ярового у 2011 р. Тут відзначимо працю Петра Хельчицького «Невід віри (бл. 1440)»¹⁷.

Виклад основного матеріалу. Поняття секта (від лат. secta – «партія, школа, фракція» чи від лат. secare – «відсікати» або від лат. sequor – сліду) використовується для позначення релігійної, політичної, філософської чи іншої групи, що відокремилася від основного напрямку, протистоїть йому та має свого засновника і особливе вчення. Слово «секта» спочатку не мало ніякого негативного сенсу. Це був спосіб мислення, життя, а в більш конкретному сенсі під ним розуміли організаційну структуру, до якої належала людина. Кожна з цих етимологій по-своєму розкриває сенс поняття сектантства¹⁸.

Після Кутногірського релігійного миру ситуація між католиками і чашниками покращилася¹⁹. Протягом 1485–1490 рр. значних релігійних протистоянь не спостерігалось²⁰. Першочерговим постало питання примирення Римської курії

⁸ Macháčková V. Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt) // Folia Historica Bohemica 9. Praha, 1985. S. 235–290.

⁹ Molnár A. Bratr Lukáš bohoslovec Jednoty. Praha : HČSEFB, 1948. 157 s.

¹⁰ Soušek Z. Mikuláš z Vlášence // Vlastivědný sborník Pelhřimovska. Pelhřimov : Okresní muzeum Pelhřimo, 1997. Č. 8. S. 66–76.

¹¹ История Чехии / Под ред. В. И. Пичета. М. : Госполитиздат, 1947. 260 с.

¹² История Чехословакии : В 3 т. / Под ред. Г. Э. Санчука, П. Н. Третьякова. М. : Наука, 1956. Т. I. 415 с.

¹³ Лаптева Л. П. История Чехии периода феодализма (X – середина XVII ст.). Учебное пособие. М. : Изд-во МГУ, 1993. 159 с.

¹⁴ Волошин Т. Особливості розвитку реформаційних течій в землях Корони чеської на початку XVI ст. // Історичний архів : наукові студії / Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили, Ін-т Української археог. та джерелознавства ім. М. С. Грушевського Нац. акад. наук України. Миколаїв: [б. в.], 2011. Вип. 7. С. 20–23.; Волошин Т. Проникнення реформаційних ідей Мартина Лютера на землі Чеської корони // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія. Ужгород : Говерла, 2010. Вип. 24. С. 134–138.

¹⁵ Zápis Kutnohorského sněmu o pokoji a swobodě náboženství, též o zřízení a zasedání zemského soudu a jiných nařízeních. Na Horách Kutných, 13 – 20. Mart. 1485 / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní v Čechách, 1485 // AČ 5. Praha, 1862. S. 418.; Zápis sněmu Kutnohorského o pokoji a swobodě náboženství v Čechách. Na Hoře Kutné, 1485, 15. Mart. (z rkp. Talmb. F. 299) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní v království Českém, r. 1479 // AČ 4. Praha, 1846. S. 512–516.

¹⁶ Akty Jednoty bratrské / J. Bidlo. Brno : Historické komise při Matici moravské, 1915. Svazek 1. 704 s.

¹⁷ Петро Хельчицький. Невід віри (бл. 1440) // Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / За ред. В. І. Ярового. К. : Либідь, 2011. С. 316–318.

¹⁸ Дворкин А. Л. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. М.: Христианская библиотека, 2007. С. 21.

¹⁹ Zápis Kutnohorského sněmu o pokoji a swobodě náboženství, též o zřízení a zasedání zemského soudu a jiných nařízeních. Na Horách Kutných, 13 – 20. Mart. 1485 / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní v Čechách, 1485 // AČ 5. Praha, 1862. S. 418.; Zápis sněmu Kutnohorského o pokoji a swobodě náboženství v Čechách. Na Hoře Kutné, 1485, 15. Mart. (z rkp. Talmb. F. 299) / F. Palacký (ed.) Akta veřejná i sněmovní v království Českém, r. 1479 // AČ 4. Praha, 1846. S. 512–516. 20 Томек В. История Чешского королевства. С. 574.

та утраквістів (визнання ними Папи Римського). Празькі помірковані чашники були готові піти на примирення з Папою Римським. Празький канцлер М. Прокоп, священики М. Їра з Темна і М. Якуб, були готові співпрацювати з Папою Олександром VI (1492–1503)²¹. Документом від 8 березня 1493 р. ради Старої і Нової Праги підтвердили це рішення. Папа Олександр VI листом від 12 травня 1493 р. відповів, що не проти їх прийняти²².

Наскільки ця справа цікавила вищі кола чеського суспільства, висвітлює листування Яна Філіпця з паном Вілемом із Пернштейна від 22 вересня 1493 р.: «Писав два тижні тому на прохання нашого старшого, щоб дізнатися, про що йдеться у справі між святим Отцем і Чехією стосовно віросповідання. Просив і прошу: дай відповідь мені в Брно на день Святого Лукаша (18 жовтня 1493 р.), можливо, він має за мету отримати з цього вигоди. Мені здається, його воля має три хвосты; маю сумніви, що ця справа буде доведена до логічного завершення»²³.

Не менш цікавими є думки пана Богуслава з Лобковіц і Гасіштейна, який писав про цю справу із Блшанів 10 жовтня 1493 р. Янові з Домаславе (урядовцю). Основна його думка полягала в тому, що повернення до єдиної віри посилює позиції Чеського королівства. Коли Ян Домаслав написав про ці думки своєму приятелю пану Вікторинові Корнелієві з Вшегрд (1460–1520) – топографу Чеського королівства, то він відстоював іншу позицію, а саме: не об'єднуватися з Папою Римським. Отже, позиції вищих кіл чеського суспільства є свідченням того, що не всім була до вподоби чашницька церква.

Із метою обговорення вище згаданого питання Владислав II призначив на 20 лютого 1494 р. з'їзд у Празі. Станам він зазначив: «Будуть розглянуті питання щодо потреб Чеського королівства та питання щодо об'єднання з Папою Римським»²⁴. Противники католицької церкви погоджувалися вести переговори лише на основі компактатів²⁵.

На з'їзді було вирішено вислати легата до Папи Римського для узгодження питання щодо компактатів. Папа висловив невдоволення, оцінив такі дії проявом чашництва, домовитися не вдалося.

²¹ Керецман Н. Середньовічна церква в іменах, термінах і назвах : Глосарій. Ужгород : «Говерла», 2015. С. 188.

²² Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. S. 211–212.

²³ Там само. S. 212.

²⁴ Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. S. 215.

²⁵ Там само. S. 216–217.

Це призвело до конфлікту між католиками і радикальними чашниками²⁶.

У 1496 р. через розбіжності в релігійних поглядах (щодо причастя дітей і проведення служб чеською мовою) відбулися сутички у Празі. Пізніше у 1498 р. подібний конфлікт призвів до страти в Празі бурггомістра Яна Каменіка, який проповідував ідеї ржегольніків (řeholník – людина (монах), яка прагне до безперервного служіння Богу). Цьому посприяв і той факт, що ще у 1497 р. подав у відставку Вацлав Коранда, і на місце адміністратора чашників король Владислав II призначив магістра Якуба Голуба із Стржібла – представника поміркованої течії. Після його смерті у 1499 р. було призначено магістра Павла із Жатця (1450–1417) – противника поміркованої течії. Таким чином, між радикальною і поміркованою чашницькими течіями точилася боротьба за владу²⁷.

На з'їзді, що відбувався у лютому 1502 р., було порушено релігійне питання про суперечності між Папою та чашниками. Папа Олександр VI від 4 лютого 1500 р. призначив цензором книг, що друкувалися в Чехії, домініканця Індржіха Інстіторіса. Чашницькі книги не допускалися до друку і часто спалювалися. Цензор перебував в Оломоуці протягом 1501–1502 рр., де видавав книги на полемічну тематику. За таких обставин чашники намагалися відновити переговори з Папою. Обговорення питання про примирення чашників з Папою відбулося на з'їзді 5 березня та 5 червня 1503 р. Результати цих переговорів нажаль невідомі.

Важливою подією церковних відносин у Чехії став приїзд єпископа Сідонського (Сайда) – Філіпа де Нова Вілла (?–1507). Він, як і його попередник Августин Луціан, розумів проблеми чеської церкви і хотів розширити її самостійність та дозволити обирати єпископів. Довідавшись про ці наміри, Папа Юліус II (1503–1513) намагався завадити, однак Філіп де Нова Вілла успішно добрався до м. Табор, звідки 28 травня 1503 р. був запрошений до Праги²⁸. Саме прибуття в Чехію єпископа Філіпа Сідонського викликало нові конфлікти. За сприяння Альбрехта із Коловрат професор теології

²⁶ Macháčková V. Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt). S. 245–249.

²⁷ Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny země Koruny České (1437–1526). Praha-Litomyšl : Paseka, 2007. Svazek VI. S. 550–551; Hrejsa F. Dějiny křesťanství v Československu IV. Za krále Vladislava a Ludvíka. Před světovou reformací a za reformace. Praha : HČEFB, 1948. S. 93–100; Macek J. Víra a zbožnost jagellonského věku. Praha : Argo, 2001. S. 40–51;

²⁸ Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny země Koruny České (1437–1526). S. 552; Denis A. Konec samostatnosti České. Praha : Šolc a Šimáček, 1932. Díl I. S. 200–205.

М. Мартін із Початек у липні 1504 р. вмовив короля Владислава II визнати єпископа за «єпископа чеського» (єпископа чашників). Опозицію проти єпископа склали адміністратор М. Павел із Жатце та Ян Пашек. Пражани вимагали, щоб з 1505 р. були вибрані нові ради та перенесено консисторію з єпископської резиденції у Карлів університет. Таємно була взята єпископська печатка. За таких обставин єпископ відмовився засідати в духовному суді, а священики відмовилися проводити служби (три дні у Празі не походилися служби). Після того, як на ратуші зібралися магістри Павел із Жатце, Вацлав Коранда, Вацлав із Пасова і висунули обвинувачення єпископу про недотримання обов'язків, 19 червня 1506 р. єпископ Філіп залишив Прагу. За таких обставин М. Мартін змушений відмовитися від Тінського приходу і був запрошений очолити Святостепанську парафію в Новому Місті²⁹.

Протягом 1511 р. у Чеському королівстві відновилися релігійні протистояння. Зауважимо, що більшість урядовців були католиками і завжди виявляли неприязнь до чашників та пікартів. Владислав II і надалі шукав можливості повернути Чехію під владу Папи Римського. Після Аугустина Луціана та Філіпа де Нова Вілла чашники потребували нового архієпископа. Не вистачало і священиків. Приходи і церкви були без наставників. Один священик мав служити у 5–6 церквах. Логічно, що залучалися католицькі священики. Це викликало невдоволення з боку чашників. Ще за перебування Владислава II в Чехії 22 листопада 1509 р. чашники висунули вимоги (представлені ще у березні 1502 р.), а саме: 1) щоб чашників було визнано Папою згідно із компактатами; 2) щоб церкву у Чехії очолювали Празький архієпископ, єпископи Оломоуцький та Літомельський; 3) щоб архієпископа і єпископів обирали згідно зі стародавнім звичаєм Чехії та Моравії; 4) якщо дані вимоги Папа підтвердить, то чашники визнають його владу; 5) чашники готові внести зміни до компактатів; 6) чашники просять легата передати ці вимоги Папі; 7) щоб суперечливі питання вирішувалися в судах за умови рівної кількості представників вищого і міського станів³⁰.

Отже, питання примирення з Папою так і не було вирішене. Посада Празького архієпископа залишалася вакантною протягом 1421–1561 р. Єдине позитивне рішення, яке вдалося досягти,

було переукладення релігійної угоди (1485), що призвело до тимчасового заспокоєння ворожих сторін.

Неузгоджені дії католиків та чашників призвели до активізації сектантського руху на чеських землях. Наприкінці XV ст. активно розгорнулася діяльність «Община (грумада) чеських братів», до лав якої почали вступати не лише селяни, але й шляхта (були досить популярні в Силезії). З огляду католицької церкви «Община чеських братів» була єретичною сектою. Станом на 1480 р. їх чисельність була близько 2 тис. чол., очолював єпископ Матеї із Кунвалду. Осередками братства були міста Ріхнов над Кнежноу, Ленешіці у Лоуні, Млада Болеслав, Брандісе над Орліці та у Літомішлі, Граніце і Пржеров. Відомими членами були опат монастиря на Слованех – Ондрей, Ян Таборський, бакалавр Прокоп Рішавій із Індржіхова Градця та інші³¹.

Духовним та ідейним наставником «Община чеських братів» був Петро Хельчицький (1390–1460) – письменник, мислитель, ідеолог поміркованих таборитів. Його твір «Невід віри» показує, яким мало б бути суспільство за Божим задумом і чим воно стало внаслідок викривлення християнського вчення³². Основна ідея базувалася на Євангелії від Св. Матвія в розділі 5-ому, вченні Ісуса Христа. Ніхто з братів не мав права на шляхетне життя, бути на посаді судді, коншела, чиновника, відповідати добром на зло і т.д. Якщо хтось із панства хотів бути прийнятий у братство, мав відректися свого стану у суспільстві і т.д. Із 1480 р. у братстві стався розкол, почалися суперечки, і виникли нові напрямки і рухи. У 1485 р. кравець Ржіга з Вотіц трактував вчення братства по-своєму. Але все-таки очільником нового руху став брат Ян Кленовській, який був колись приятелем єпископа Яна Філіпця. Помер 9 листопада 1498 р. Виникло питання, чи залишатися братству замкненим монастирським осередком, чи змінити свій статут. «Община чеських братів» була замкнутою структурою. Їх ідеологією була відмова від всього світського, особливо від влади. Відповідно їх популярність була низькою. Це призвело до суперечки серед провідних діячів братства в 1490 р. На з'їзді в 1491 р. у Брандісе над Орліце всіх передових представників братства було

²⁹ Hrejsa F. Dějiny křesťanství v Československu IV. Za krále Vladislava a Ludvíka. Před světovou reformací a za reformace. S. 163–166, 168–179.

³⁰ Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. S. 284.

³¹ Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526). S. 553–554.

³² Петро Хельчицький. Невід віри (бл. 1440) // Хрестоматія з історії західних і південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя) / За ред. В. І. Ярового. К. : Либідь, 2011. С. 316–317.

ухвалено рішення за пропозицією брата Прокопа. Суть полягала в наступному: «Якщо за наказом від влади когось із братів буде призначено на якусь посаду, чиновника, коншела або щоб йшов воювати, нехай йому це буде дозволено»³³. Декотрі виступили проти. Але Амос із Воднянек та Якуб із Штеклі, прогресивні братчики, зумівши переконати впливових членів братства, а саме: єпископа Матая в Ріхнове, Міхала з Жанберка, Яна Хелгіцкего. Єпископ Матей, занепокоєний суперечками, дав згоду на з'їзд у 1494 р. в Ріхнове над Кнежноу. На ньому було підтверджено промову в Брандісе, а також проголошено ідеї основоположника Ржегора. Цим декретом «Община чеських братів» розкололася на дві течії братського руху: Малу (консервативну) і Велику (прогресивну). Надалі Мала сторона перетворилася на декілька дрібних сект, а Велика поповнилася новими членами. Станом на 1500 р. вона вже нараховувала до 5 тис. членів. Протягом 1495 р. у «Общині чеських братів» помітилася криза. Прихильники Амоса, так звані «амосовці», залишались у меншості і проіснували аж до середини XVI ст.³⁴.

Діяльність «Общини чеських братів» занепокоїла чашників та католиків, які не бажали посилення їх впливу на народні маси. Гнів, який тримали католики на чашників, вилився на так званих «пикартів чи пікартів». Папа Пій II доводив їх походження з території Пікардії (північна Франція). Інші джерела виводять їх від вальденсів (вчення Пера Вальдао). Іншу теорію пропонує Йосип Добровський, а саме походження пікартів від жіночої громади – бегінки чи бегарди. Зауважимо, що за період правління в Чехії династії Ягеллонів братчиків часто називають – пікартами і відносять до крайнього лівого крила таборитів у період гуситського руху. Римська курія відносила їх до неоадамітської секти (поширилися з Голландії). Ідеологія пікартів являла собою релігійну доктрину хіліазм (від грец. «тисяча» або міленаризм (від лат. Mille) – релігійне вчення про друге пришествя Христа та Його тисячолітнє земне царство, що має настати перед кінцем світу. Вони заперечували впровадження нововведень не лише у церковному житті, але й у політичному)³⁵.

³³ Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. S. 234.

³⁴ Akty Jednoty bratrské / J. Bidlo. Brno : Historické komise při Matici moravské, 1915. Svazek 1. S. 115–118; Čornej P. Dějiny zemí Koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740 / P. Čornej, I. Čornejová, I. Rada, V. Vaníček. Praha : Paseka, 1993. S. 192–193; Čechura J. České země v letech 1437–1526. Jagellonci na českém trůně 1471–1526. S. 345–348.

³⁵ Soušek Z. Mikuláš z Vlášenic // Vlastivědný sborník

Окрім них, на кінець XV ст., виникла нова секта, так звані Мікулашенці або Власеніцкі, на зразок Монтаністів та пізніше Квакерів. Їх засновником і головою був Микола (Мікулаш) з Власеніц при Пелгржимові, селянин (1421–1495 р.). Його послідовники відкинули священство і Біблію і проповідували апокаліптично-містичні вчення. Відмітимо, що в Празі ця секта не отримала поширення, але існувала протягом XVI ст.

Вони заперечували впровадження нововведень не лише у церковному житті, але й у політичному. Постало питання про викорінення всіх сектантів із Чехії і подано цю пропозицію королю. За таких обставин Владислава II 5 липня 1503 р. видав королівський указ про переслідування всіх сект у Богемії та Моравії³⁶.

«Община чеських братів» знайшла прихильників серед чеської шляхти. Їх підтримали Йоганка з Крайку, Йоганка з Лібіц, Кресценціє Змрзлікова з Свойшіна, Марта з Босковіц, пани з граду Орліків над Влтавою. Натомість земські урядовці, такі, як Альбрехт із Лесковце, йому належало відомство королівськими містами, хоча і вважався чашником, але почав виконувати наказ щодо королівських мандатів. Міністр фінансів Богуш Костка з Поступіц хоч сам був пікартистом, але підписався вести боротьбу проти них. Микола Трчка молодший із Ліхтенбурка, один з очільників чашників, більше, ніж католики, виступав проти пікартів. Щодо пражан, то переговори про питання репресій проти пікартів проходили в дискусії. Як консисторія чашників, так і громада міста Праги просили короля, щоб він зменшив кількість пікартів в уряді і ввів проти них певні заходи. Королем було видано декілька декретів, але вони повністю не задовольнили пражан³⁷. У такій складній ситуації «Община чеських братів» прибули до короля просити підтримки та віддали йому трактат про віру чеською та латинською мовами. Владислав II відхилив їх пропозиції³⁸. Можемо вважати, що для більшості заможних осіб бажання влади і посади стояло вище особистих релігійних переконань.

Релігійний рух проти пікартів, що розпочався ще в 1503 р., поширився і на Моравію. Тут у 1504 р.

Pelhřimovska. Pelhřimov : Okresní muzeum Pelhřimo, 1997. Č. 8. S. 67–74.

³⁶ Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526). S. 556.

³⁷ Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526). S. 557; Molnár A. Bratr Lukáš bohoslovec Jednoty. Praha : HČSEFB, 1948. S. 67–71.

³⁸ Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. S. 299.

було видано королівську постанову, за якою всі мали перейти на католицьку віру³⁹. Задля нормалізації релігійної ситуації король змінив ставлення і до пікартів, яким хоч і було заборонено проповідувати свою віру, але й заборонено переслідування пікартів. Це рішення мало призупинити суперечки і примирити сторони. Однак, свідченням нового тиску на пікартистів є видання канцлером Альбрехтом із Коловрат декрету, що обмежував діяльність «Общини чеських братів». Згідно із декретом усі члени братства мали прибути у Прагу 27 грудня 1507 р. (в іншому випадку їм погрожували вигнанням із Чехії). Це викликало протест шляхти, яка не бажала втрачати робочу силу на своїх землях (більшість осередків братства знаходилися під владою шляхти і панів). Всі ці факти свідчать про значні утиски пікартів і намагання їх викоринити з Чеського королівства⁴⁰.

У липні 1508 р. відбувся Земський з'їзд і прийнято рішення узаконити Святоякубський мандат, який заборонив діяльність «Общини чеських братів» та вимагав переходу членів братства до католицької чи чашницької церков. Католики вимагали за невиконання наказу короля прийняти санкції проти братства⁴¹. Рішення щодо заборони діяльності «Общини чеських братів» було перезатверджене у 1510 р. і формально діяло аж до 1575 р. Відзначимо, що все-таки вдалося відмінити смертну кару через повішення для пікартистів, але тиск на них не зменшився, гоніння і репресії продовжилися вже за правління династії Габсбургів⁴².

За таких обставин уже з середини XV ст. на територію Верхньої Угорщини проникає гусизм. Гуситський рух в Угорщині був представлений

«Общиною чеських братів». Матяш Корвін виступав проти гусизму. Гоніння зазнала «Община чеських братів». Її прихильників виганяли з маєтків і відбивали бажання у населення вступати в «Общину чеських братів». Після того, як у 1480 р. в Угорщині і Трансільванії починаються гоніння на членів братства, останні емігрували через Молдавію на Поділля. Велика громада «Общини чеських братів» у 1490–1500-х рр. осіла в м. Смотричі (за 30 км від Кам'янця-Подільського)⁴³.

Висновки. Отже, Кутногірський релігійний мир став підсумком гуситської революції. Вдалося примирити католиків із чашниками і офіційно визнати діяльність утравістичної церкви у чеському суспільстві. Також вдалося досягти визнання утравістичної церкви Папою Римським. Однак, проблемою залишалася діяльність сект. Окремі чеські представники могли належати до різних релігійних течій, але могли бути в одному політичному угрупованні й навпаки. Для більшості заможних осіб бажання влади стояло вище особистих релігійних переконань.

Становище «Общини чеських братів», їх течій «амосовців», «ржеголіків», «піккартів», «мікулашенців» та інших за правління династії Ягеллонів погіршилося і вони існували напівлегально, зазнавши репресій їх чисельність зменшилася, а служби проводилися таємно.

З проникненням на чеські землі реформаційних ідей ще більше ускладнили релігійну ситуацію. Зауважимо, що далеко не кожний, хто в Чеському королівстві симпатизував ідеям лютеранства, насправді був лютераном, більшість відстоювала принципи радикального чашництва. З приходом до влади династії Габсбургів розпочалася контрреформація і питання сектантського руху залишалося відкрити. Усі ці проблеми ускладнювали церковно-релігійні відносини в Чеському королівстві й в наступні періоди.

³⁹ Denis A. Konec samostatnosti České. S. 254.

⁴⁰ Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526). S. 556.

⁴¹ Denis A. Konec samostatnosti České. S. 255; Kvirenc J., Kunstová E. České dějiny do roku 1914. Historie v dokumentech. S. 91.

⁴² Muller T., Bartoš F. Dějiny Jednoty bratrské. Praha : Jednota bratrská, 1923. S. 91-95; Řičan R. Dějiny Jednoty bratrské. S. 58–67; Řičan R. Jednota bratrská // Sborník k pětistému výročí založení. S. 51–118.

⁴³ Богемские братья // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева, О. О. Петрушевского. СПб., 1890–1907. В 86 томах. Т. 4. С. 165–166.

References

Andrusjak Ja. Ja. (2015) Protystojannja mizh katolykamy ta utravkivistamy u Chesjkomu korolivstvi v period pravlinnja Vladyslava II Jaghellona (1471–1485 rr.) // Ukrajinci j narody Centraljno-Skhidnoji Jevropy: kuljtura ta istorychna spadshhyna. Zbirnyk naukovykh pracj na poshanu Mykhajla Tyvodara / Uporjad. I. Likhtej. Uzhghorod : Karpaty. S. 102–118. [in Ukrainian].

Bidlo J. (1915) Akty Jednoty bratrské / Brno : Historické komise při Matici moravské. Svazek 1. 704 s. [in Czech].

Boghemskye bratjja (1890–1907) // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / Под. ред. Y. E. Andreevskogo, K. K. Arsenj'eva, O. O. Petrushevskogo. SPb. V 86 tomakh. T. 4. 165–166. [in Russian].

- Čechura J. (2012) České země v letech 1437–1526. Jagellonci na českém trůně 1471–1526. Praha: «Libri». Díl II. 423 s. [in Czech].
- Čornej P. (1993) Dějiny zemi koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740. Praha : Paseka. 316 s. [in Czech].
- Čornej P., Bartlová M. (2007) Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526). Praha-Litomyšl : Paseka. Svazek VI. 839 s. [in Czech].
- Denis A. (1932) Konec samostatnosti České. Praha : Šolc a Šimáček. Díl I. 301 s. [in Czech].
- Dvorkyn A. L. (2007) Sektovedenye. Totalytnarye sekty. Opyt systematicheskogo yssledovaniya. M.: Khrysty-anskaja byblyoteka. 816 s. [in Russian].
- Goll J. (1882) Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder. Praha : Otto. 1/2. 156 s. [in German].
- Hrejsa F. (1948) Dějiny křesťanství v Československu IV. Za krále Vladislava a Ludvíka. Před světovou reformací a za reformace. Praha : HČEFB. 368 s. [in Czech].
- Kerecman N. (2015) Serednjovichna cerkva v imenakh, terminakh i nazvakh : Ghlosarij. Uzhghorod : «Ghoverla». 302 s. [in Ukrainian].
- Kvirenc J., Kunstová E. (2006) České dějiny do roku 1914. Historie v dokumentech. Liberec : Dialog. 208 s. [in Czech].
- Lapteva L. P. (1993) Ystoryja Chekhyy peryoda feodalyzma (X – seredyna XVII st.). Uchebnoe posobyje. M. : Yzdvo MGhU. 159 s. [in Russian].
- Macek J. (2001) Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). Praha : Academia. – Díl 1/2. 561 s. [in Czech].
- Macek J. (2001) Víra a zbožnost jagellonského věku. Praha : Argo. 488 s. [in Czech].
- Macháčková V. (1985) Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt) // Folia Historica Bohemica 9. Praha. S. 235–290. [in Czech].
- Molnár A. (1948) Bratr Lukáš bohoslovec Jednoty. Praha : HČSEFB. 157 s. [in Czech].
- Muller T., Bartoš F. (1923) Dějiny Jednoty bratrské. Praha : Jednota bratrská. 368 s. [in Czech].
- Palacký F. (1930) Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Praha : L. Mazáč. Díl V. 578 s. [in Czech].
- Palacký F. (1862) Zápis Kutnohorského sněmu o pokoji a swobodě náboženství, též o zřízení a zasedání zemského soudu a jiných nařízeních. Na Horách Kutných, 13 – 20. Mart. 1485 / Akta werejna i snémowní w Čechach, 1485 // AČ 5. Praha. S. 418. [in Czech].
- Palacký F. (1846) Zápis sněmu Kutnohorského o pokoji a swobodě náboženství w Čechách. Na Hoře Kutné, 1485, 15. Mart. (z rkp. Talmb. F. 299) / Akta weřejná i snémowní w králowství Českém, r. 1479 // AČ 4. Praha. S. 512–516. [in Czech].
- Petro Kheljchycykj. Nevid viry (bl. 1440). (2011) // Khrestomatija z istoriji zakhidnykh i pivdennykh slov'jan (Davnja doba, Serednjovichchja) / Za red. V. I. Jarovogho. K. : Lybidj. S. 316–318. [in Ukrainian].
- Řičan R. (1957) Dějiny Jednoty bratrské. Praha : Kalich. 518 s. [in Czech].
- Řičan R. (1956) Jednota bratrská // Sborník k pětistému výročí založení. Praha : Kalich. S. 51–118. [in Czech].
- Soušek Z. (1997) Mikuláš z Vlášence // Vlastivědný sborník Pelhřimovska. Pelhřimov : Okresní muzeum Pelhřimo. Č. 8. S. 66–76. [in Czech].
- Tomek V. (1868) Ystoryja Cheshskagho korolevstva / V. Jakovlev. SPB : Yzdanye knyghoprodavca S. V. Zvonareva. 843 s. [in Russian].
- Voloshyn T. (2011) Osoblyvosti rozvytku reformacijnykh techij v zemljakh Korony chesjkoji na pochatku KhVI st. // Istorychnyj arkhiv : naukovi studiji / Chornomorsjkyj derzh. un-t im. Petra Moghyly, In-t Ukrajinsjkoji arkheogh. ta dzhereloznavstva im. M. S. Ghrushevsjkojgo Nac. akad. nauk Ukrajiny. Mykolajiv: [b. v.]. Vyp. 7. S. 20–23. [in Ukrainian].
- Voloshyn T. (2010) Pronyknennja reformacijnykh idej Martyna Ljuterana na zemli Chesjkoji korony // Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho universytetu. Serija : Istorija. Uzhghorod : Ghoverla. Vyp. 24. S. 134–138. [in Ukrainian].
- Ystoryja Chekhyy (1947) / Pod. red. V.Y. Pycheta. M. : Ghospolytyzdat. 260 s. [in Russian].
- Ystoryja Chekhoslovakyy : V 3 t. (1956) / Pod. red. Gh. Ə. Sanchuka, P. N. Tretjjakova. M. : Nauka. T. I. 415 s. [in Russian].